

Отримано: 25.10.2022

Прорецензовано: 19.11.2022

Прийнято до друку: 16.12.2022

e-mail: Tanya_sharova@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5846-6044>

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-16(84)-81-84

Шарова Т. М. Авторські орієнтири та механізми вписування в нормативний дискурс (на матеріалі творчості Костя Гордієнка). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 16(84). С. 81–84.

УДК: 811

Шарова Тетяна Михайлівна,
доктор філологічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу роботи з обдарованою молоддю
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

АВТОРСЬКІ ОРІЄНТИРИ ТА МЕХАНІЗМИ ВПISУВАННЯ В НОРМАТИВНИЙ ДИСКУРС (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ КОСТЯ ГОРДІЄНКА)

У науковому дослідженні розглянуто питання авторських орієнтирів та механізмів вписування в нормативний дискурс на прикладі творчості Костя Гордієнка. У роботі актуалізовано критику і теорію літератури, що визначають логіку конструювання соціалізму, обґрунтовують специфіку соціалістичного міфотворення та репрезентують проблеми вітчизняного літературно-мистецького процесу 20–80-х років ХХ століття.

Охарактеризовано схематичні шляхи репродукування світу в оповіданнях і повістях «про комуну», позначені наслідуванням / стилізацією політичних вимог, нав'язуваних партійною критикою. Звертається увага на те, що соціалістичне міфотворення у прозі К. Гордієнка періоду «зрілого сталінізму» поєднувалося зі спорадичними спробами висловити затаєні почуття й переживання від подій в українському селі періоду розкуркулення й колективізації. Визначено особливості авторського моделювання подій другої світової війни в малих епічних жанрах. Зокрема з'ясовано, що в оповіданнях і нарисах не стільки відображено події війни, скільки подано осмислення переживань, душевних потрясінь персонажів.

З'ясовано, що горизонти критичного мислення письменника резонують із актуальними проблемами української літератури та художньої творчості. Рух думки автора обертається навколо питань культури мови, її стилістичних та інтонаційних ресурсів, образної системи народного мислення тощо. Белетризована мемуаристика пов'язана зі спогадами про літературний процес 1920-х років, вплив літературного оточення на творче зростання. Попри наявність стереотипних підходів та ідеологічних алгоритмів до відображення дійсності, у творах широко представлена творча атмосфера українського літературного життя 20-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: соціалізм, поетика, автор, проза, публіцистика, літературна критика.

Tetiana M. Sharova,
Doctor of Philology, professor,
head of the sector of scientific and methodological support of work with gifted youth of the department of work with gifted youth
of the State Scientific Institution «Institute of Education Content Modernization»

AUTHOR'S LANDMARKS AND MECHANISMS OF INSCRIPTION INTO THE NORMATIVE DISCOURSE (BASED ON THE MATERIAL OF THE CREATIVITY OF KOSTY GORDIENKA)

The scientific research examines the issue of author's guidelines and mechanisms of inclusion in the normative discourse on the example of Kostya Gordienko's work. The critique and the theory of literature determining the logic of constructing social realism and substantiating the specifics of social-realistic myth-making and representing the problems of the domestic literary and artistic process of the 20-80s of the twentieth century have been actualized in the work.

The schematic ways of reproducing the world in stories and novels «about the commune» are characterized by the imitation / stylization of political demands imposed by party criticism. Attention is drawn to the fact that the social-realistic myth-making element in K. Gordienko's prose of the «mature Stalinism» period was combined with sporadic attempts to express concealed feelings and experiences Ukrainian village's events in the period of dekulakization and collectivization. Features of the author's modeling of the Second World War's events in small epic genres have been determined. In particular, it has been found that the stories and essays give an understanding of the experiences, the emotional turmoil of the characters much more than reflecting the events of the war.

It has been found that the horizons of the writer's critical thinking resonate with current problems of Ukrainian literature and artistic creativity. The movement of the author's thoughts revolves around the issues of the language culture, its stylistic and intonational resources, the imaginative system of folk thinking and so on. Fiction memoirs relate to memories of the 1920s literary process, the influence of the literary environment on creative growth. Despite the presence of stereotypical approaches and ideological algorithms for the depiction of reality, the works present the creative atmosphere of the Ukrainian literary life of the 1920s.

Keywords: social realism, poetics, author, prose, journalism, literary criticism.

Постановка проблеми. Сучасні науковці, оминаючи існуючі стереотипи та демонструючи міждисциплінарний характер аналізу, з більшим інтересом вдаються до критичної обсервації індивідуальної художньої творчості письменників тоталітарного періоду на рівні світоглядно-філософських та ідейно-стильових домінант. З цього погляду у царині літературно-теоретичного дискурсу соціалізму особливо плідними видаються праці, в яких представлений якісно новий, з урахуванням модерністських та філософських тенденцій, підхід в осмислення, скажімо, «табірної прози» Бориса Антоненка-Давидовича (С. Жигун, О. Хмель) чи таборового епістолярію українських шістдесятників (Н. Загоруйко), антиколоніальних романів Романа Іванчука (Т. Ємчук), творчої еволюції в контексті соціалістичної парадигми Олександра Копиленка (І. Коломієць), Леоніда Первомайського (Г. Синьоок), Анатолія Шияна (О. Коновалова) і под.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цілком очевидно, що вивчення тоталітарного досвіду шляхом осмислення літературно-художніх практик є проблемою актуальною, оскільки дає можливість не тільки розширити межі пізнання

людини й соціуму, а й дозволяє виокремити своєрідний інтелектуально-ментальний феномен, що виявляється в антиколоніальній проєкції світу. Як справедливо зазначає Ірина Захарчук, саме «літературні джерела, завдяки усталеності та вписаності в історичну культурну модальність, з плином часу акумулюють все більший інформаційний потенціал, котрий уможливає відчитування ідеологічно-метафоричного нарративу, способів політичної регламентації естетичних норм, представляє палімпсестні пласти культурної свідомості, й, урешті, реконструює той образ світу, за допомогою якого нащадки будуть пізнавати ідентифікаційні буттєві координати минулого» [2, с. 1]. Український літературно-мистецький процес початку ХХ століття – явище яскраве й неоднорідне, зумовлене, за справедливим визначенням Д. Чижевського, «значною мірою позалітературними причинами» [10, с. 64].

У 1920-ті теоретичні розмірковування на дискусійному полі торкалися проблеми провідного стилю нового мистецтва: спочатку таким проголошується імпресіонізм як «соціалізм у мистецтві» (І. Кулик), символізм (Ан. Лебідь), «неореалізм» (С. Пилипенко), потім романтизм, що міг відобразити грандіозність революційної епохи (М. Доленго). Натомість письменники-новатори доводили правомірність «революційного романтизму» (М. Хвильовий) та «конструктивного динамізму» (В. Поліщук) тощо. Футуристи наголошували власне утилітарну функцію мистецтва, «більшовицько-виробничий підхід» до літератури, оскільки «часи сентиментальних розмазувань, гастрономічних смакувань виїденого яйця, психологічних викрутасів та вивертів, достосвещини та гамсуновщини, часи “зайвих” людей та чеховських слюнтяїв, містичних “поглиблень” та “воспареній”, “богоборчества” та “богоискательства”, “изысканности” та “уточнений”, часи гурманствуючого естетизму та естетствуючого гурманства, – словом, часи того, що з боку виробничого є нераціональне, кустарне, непотрібне й невідне, – ці часи минули назавжди» [6, с. 38].

Метою статті є розкриття авторських орієнтирів та механізмів вписування в нормативний дискурс на прикладі творчості Костя Гордієнка.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо в бурхливій 1920-ті в умовах боротьби між різними літературними об'єднаннями за можливість утримати лідерство в політичних, кон'юнктурних змаганнях (часом, боротьби за свої інтереси чи з метою наближення до влади. – Т.Ш.), партійних декларацій про «вільне змагання різних угруповань та течій» та відсутність монополії якоїсь із груп, письменники вдавалися до відвертої артикуляції власних позицій, то в системі соціалістичної культурної політики 1930-х років вони послуговуються «готовими соціально значущими риториками й односторонньо нав'язаними більшовицькими мовними кодами» [9, с. 34]. Змінилися й поведінково-комунікативні матриці: не маючи змоги протистояти державі, її репресивно-ідеологічному апарату, з одного боку, з другого, – не бажаючи відмовитися від системи привілеїв, митці вдавалися до політико-естетичного конформізму. «Страх смерті паралізував, страх випадання з норми формував бажання вступити в гру, нехай навіть смертельно небезпечно» [4, с. 202].

Аналіз літературно-критичних матеріалів (досліджень М. Васьківа, І. Дзюби, В. Дончика, С. Ленської, Ю. Коваліва, О. Філатової, В. Хархун та ін.) дозволяє стверджувати, що в українській літературі кінця 20-х років ХХ століття виразно окреслюються нові підходи до художнього осмислення села після ліквідації приватної власності на землю та впровадження т. зв. реформ більшовиків. Більше того, у сфері авторського аналізу – протистояння між колективним та індивідуальним способами мислення, між звичаєвими нормами й традиціями життя українців та штучними ідеологічними моделями колективного землекористування в розбурханому революцією селі. Прикметно, що у створених письменниками художніх картинах про становлення радянської влади виразно оприявнюються два різні, часом амбівалентні, погляди на процес оновлення та його результати. Один відтворює пафос утвердження віковичного прагнення селянина до землі та волі, інший – правдиво відтворює зміни в селі, на «спільній» землі як суспільну й морально-психологічну драму.

Показ руйнування патріархального світу українського села як героїчної боротьби світла і темряви, трагічного минулого і щасливого майбутнього, перенесеного у план теперішнього часу, осліплення економічних і соціальних новацій більшовиків, пов'язаних із колективним господарюванням, визначає загальну тематичну домінанту в літературі соціалістичної орієнтації. Більше того, загальний ідейно-тематичний потік «сільської» прози («Залізний кінь» Спиридона Добровольського, «Білий вовк» Петра Панча, «Історія одного колективу» Якова Качури, «Паровий млин» Івана Сенченка, «Околиці» Леоніда Первомайського, «Баланда» Анатолія Шияна та ін.) яскраво представляє вектори та орієнтири державної політики того часу.

Змушений «вписуватися» в офіційний дискурс і Кость Гордієнко, неодноразово критикований за «поверхову фіксацію переважно темних і негативних явищ життя без належного їх “прояснення”» [3, с. 23] та ігнорування переможно пафосних орієнтирів комуністичного проекту «перетворення світу». Прислуховуючись до «порад» пильних критиків, письменник поступово відходить від заявлених раніше творчих позицій. Він не лише змінює художні вподобання та естетичні орієнтації, але й опановує методами розробки ідеологічно спрямованої прози, що відповідала волонтаристським інтенціям революційної культури.

Увага Костя Гордієнка зосереджується на проблемі українського села в період карколомних соціальних змін, на темі землі-годувальниці та її господарів, що була зрозумілою та близькою письменникові в силу багатьох об'єктивних причин. З одного боку, перебування в сільській глибинці України, подорожування селами Харківщини, Полтавщини, Житомирщини, Чернігівщини, Сумщини, давало великий життєвий матеріал, що потребував глибокого художнього осмислення. З другого боку, життя в цьому середовищі, відчуття людей, їхніх проблем і прагнень стимулювало бажання (хоча й глибоко затаєне) висловити власну, правдиву, а не сфальшовану, думку про драматичні соціальні колізії та нові форми господарювання перших сільськогосподарських комун.

Вибір сільської тематики, зокрема показ першого етапу «перебудови» українського села в контексті соціальної реальності 20-х років ХХ століття став для Костя Гордієнка доленосним і цілком усвідомленим кроком, що підтверджував його бажання «реабілітуватися» перед «читацькою громадськістю» за «хибний шлях поверхового емпіризму без правильних узагальнень» [7, с. 298] та «занепадницькі мотиви». Аби втриматися у новій дійсності письменник визнає умови залежності. Одне з пояснень, чому так швидко «здав свої позиції» та визнає «класовий характер такої “витонченої” риси як ідеологія, мистецтво», можна знайти у статті «На шляхах до пролетарського мистецтва» Івана Кулика: «Голод – не тітка... Без “пайки” – не можна. І також без черевиків. А все це у «хама». Залишається одно – піти на службу до “хама”. Неприємно, але

іншого виходу немає... Наслідки само собою розуміються – посади в ІЗО, МУЗО, ЛІТО, ТЕО... академічні пайки... Грубо. Неестетично. І все-таки факт... А як ні – то нема й пайки» [5, с. 33].

В означеному контексті варто звернути увагу: вперше ідеалізовану картину комуністського життя письменник зобразив 1925 року в нарисі «Живемо комуною» (журнал «Всесвіт», № 8). Заголовок твору перегукується з поемою Павла Тичини «Живемо комуною» (1920 р.), надрукованої в 1922 році окремою книжкою, а за два роки вміщеної до збірки віршів «Вітер з України». Типологічно близьким бачимо й розвиток індивідуально-авторського «я» обох митців: від заперечення часто «сліпої боротьби» й темного начала в людині до утвердження революційних ідей та соціалістичними ідеалів колективізму.

Інтертекстуальні збіги, на нашу думку, не випадкові, позаяк свідчать про схожі ідейні авторські настанови та світоглядні позиції, сформовані під впливом суспільно-політичної атмосфери доби «червоного терору». Як писав С. Єфремов, внутрішнє сум'яття Тичини-поета серед суперечностей часу завершилося переходом до «комуністичної романтики “не од мира сього”, до прокльонів на ворогів комунізму та чудної віри в якусь “Інтер-республіку”» [1, с. 623]. У результаті звуки «сонячних кларнетів» змінилися на бойові акорди революційних гесел, як у поемі «Живемо комуною»: «То ж кожен з нас буде людськості престол, і кожен як апостол. Ах, скільки радості, коли ти любиш землю. Нема у ній ні янголів, ні Бога, ні семи небес. А є лиш гордість і горіння, сукупна праця і хвала. Ну що з того, що всесвіт кров залляла?... Ми робим те, що робим, і світ новий – він буде наш!» [8, с. 80].

Загальна настроєва тональність, художня картина світу, проблематика різноманітних за стилем і поетикою творів 1928–1930-го років виразно демонструють болісний процес адаптації письменника до нових вимог. Іншими словами, написані в цей період оповідання («Хазяїн і наймит», «Мудриголови», «Ладька», «Нечипір», «Комунари», «Кулічани в комуна пішли», «Вечори на хуторі під Красносілкою», «Полільніці») та повісті («Комуна «Жовтня» на Волині», «Комуна на хуторі Кулічка», «Повість наймита») засвідчують шлях поступової авторської «еволюції» від творчої індивідуальності на користь політико-ідеологічних вимог, що за кілька років завершиться творчим зламом [12, с. 203].

Нав'язувані партійною критикою критерії знаходять відображення у простіших та більш зрозумілих картинах світу, які стають для масового читача основним орієнтиром в соціальному просторі. Розгортання горизонтів художнього мислення в межах ідеологічної парадигми базується на міфологічних принципах моделювання світу. Кость Гордієнко шукає себе в заземленій реалістичній прозі, практикує творення особливого життя українських селян, що об'єдналися в перші артілі / комуни, завжди однозначного та пафосно оптимістичного [11, с. 10].

Уже традиційно для творчої манери письменника «Повість про комуна» складалася з зовні розпорощених нарисів-розповідей, названих за іменем розповідача: «Антоніна», «Ладька», «Атаска», «Нечипір», «Трандара» та ін. Кожен монолог персонажа – окремий, цілковито самодостатній і завершений розділ. Переважна більшість цих нарисів та оповідань друкувалися в періодичних виданнях (журналах «Гарт», «Червоний шлях», «Всесвіт», у газеті «Пролетар»), виходили окремими книжками чи входили до збірок оповідань, як-от: «Ладька: оповідання», «Нечипір: оповідання», «Повість наймита». До тексту «Повісті про комуна» ввійшли окремі розповіді з повістей «Комуна на хуторі Кулічки» і «Повість наймита», опублікованих окремими книжками того ж 1930 року.

У центрі твору Костя Гордієнко – показ протистояння непримиренних соціально-класових сил на етапі започаткування «колгоспного руху». Автор демонструє цілком очевидне прагнення узгодити художню картину з ідеологічною схемою показу початкового етапу колективізації. Тому вибудовує сюжет з відверто політичним забарвленням, розповідаючи про хід виконання хлібозаготівельного плану, про чистку села від «куркулів і підкуркульників», структурує групи персонажів за принципом свій (бідняк, незаможник) / чужий (куркуль, шкідник, одноосібник).

Використовуючи в тексті мову партійних гасел, тиражовані в газетах і журналах ідеологічні лозунги й політичні кліше (класовий ворог, глитаї, куркуль, підкуркульник), створює відчуття документальної реальності, правдивості зображених подій. Твір не позначений хронологічною, фабульною послідовністю: кожен герой має свою історію чи передісторію, «прожити» на шляху до колективу (комуна – артілі – колгоспу). Водночас, як і в оповіданні «Мудриголови», зображення подій відбувається у своєрідній календарній послідовності, відповідно до народногосподарського циклу: «в петрівку огірки, цибуля, а в спасівку яблука харч мій», «у жнива», «як упав перший сніг» тощо.

Загалом, розповідаючи про радикальні зміни в українському селі, широко представляючи картину знищення стародавньої української хліборобської культури, автор демонструє цілком очевидне прагнення передати складне й суперечливе життя, показати неоднозначну позицію кожного персонажа. Крізь помітне нашарування ідеологічних формул, у повістях «Артіль», «Атака», в «Повісті про комуна» прозирають інші світоглядні домінанти творчого світобачення Костя Гордієнка.

Осмилюючи творчість Костя Гордієнка на межі та в 1930-ті роки, спостерігаємо практично повну зосередженість письменника на темі карколомних змін в українському селі, пов'язаних із примусово втілюваною політикою колективізації. Варто відзначити як факт суттєве увиразнення в тематиці й поетиці «сільських» нарисів, оповідань, повістей, роману ідеологічного компоненту (чинник заангажованості був характерним і для виховної повісті «Буян»), нав'язуваного засадами соціалістичного реалізму. Поєднання ідеологічних штампів та власних творчих інтенцій, з одного боку, репродукувало у творах Костя Гордієнка більш схематичні шляхи моделювання дійсності з головним акцентом на соціалістичному міфотворенні. З іншого боку, підштовхувало прозаїка до творення особливого світу (прихованого за іносказаннями та натяками, доповненого творчою вигадкою), що неприкрашено правдиво відтворював трагічні реалії українського села в епоху сталінської колективізації.

Висновки. Кость Гордієнко належав до тієї категорії українських митців слова, натхнення в яких народжувалося при безпосередньому сприйнятті явищ дійсності, конкретних людей, їхніх дол. Гордієнко-письменник звик на власні очі бачити подію, яку він збирався осмислити, відтворити в образній формі. Він звик бачити живих людей, які могли стати героями його творів, чути їх голоси, фіксувати в пам'яті якісь особливі жести, вирази обличчя, їхню лексику та інтонацію, зрештою – інтуїтивно відчувати.

Творча манера письма має розповідно-публіцистичний, художньо-інформативний характер, відзначається використанням широкого фактографічного матеріалу та винятковою конкретністю предметного зображення. Традиційно твори малих прозових жанрів Костя Гордієнка не мають наскрізного сюжету, складаються з окремих зовні розпорощених нарисів-

розділів. Залишається незмінною й оповідна манера – розповідь від першої особи. Голос автора й персонажів поєднані в єдине ціле.

Художнє світомоделювання періоду 1930-х років відбувається у вимірі нормативної системи координат соціалістичного реалізму. Темі примусової колективізації села присвячені оповідання, повісті та романи письменника різного періоду його становлення. Створюваній картині світу притаманна кореляція двох моделей: радянської міфологічної системи, яку змушений продукувати письменник, обравши конформістську стратегію, та індивідуально-авторської, зосередженої на правдиве, а не сфальшоване ідеологією відображення дисгармонізації буття, трагедії людини та антиномічної людської природи.

У художньому просторі автор демонструє гармонійне поєднання конкретно-предметного й почуттєвого, раціонального та емоційно-настрояного планів зображення. Манера викладу некваплива, деталізована на рівні подробиць і деталей предметного та уречевленого світу. Виписані за допомогою традиційних фольклорних засобів та суто авторських знахідок, картини природи, служать для передачі переживань персонажів. Часто письменник звертається до джерел усної народної творчості, створюючи відчутно живий, повнокровний потік рідної мови. Основний характерологічний засіб – мовлення персонажів, що репрезентує систему народних поглядів та морально-етичних оцінок.

Література:

1. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ: Феміна, 1995. 688 с. 194
2. Захарчук І. В. Мілітарна парадигма літератури соціалістичного реалізму (еволюція, функції, аберації): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук. Київ, 2010. 32 с. 201
3. Зінченко О. Кость Гордієнко: літературно-критичний нарис. Київ: Рад. письм., 1987. 176 с. 207
4. Козлова Н. Н. Согласие, или Общая игра (методологические размышления о литературе и власти). *Новое литературное обозрение*. 1999. № 40. С. 193–209. 256
5. Кулик І. На шляхах до пролетарського мистецтва. *Шляхи мистецтва* Ч. 2 (4) (1922). С. 32–34. 275
6. Ланський М. Лівий роман. *Нова генерація*. 1927. № 2. С. 34–38. 280
7. Смілянський Л. Кость Гордієнко. *Радянська література*. 1941. № 4–5. С. 297–320. 400
8. Тичина П. Поезії. Київ: Рад. письменник, 1977. 270 с. 422
9. Філатова О. Автор і текст у системі соцреалізму. Миколаїв: Іліон. 2017. 243 с. 428
10. Чижевський Д. Реалізм в українській літературі. Київ: ВЦ «Просвіта», 1999. 118 с. 491 192
11. Шарова Т.М. Кость Гордієнко: нариси, публіцистика, епістолярій. Харків: Майдан, 2014. 144 с. 476
12. Шарова Т. Герої твору К. Гордієнка «Повість про комуну» у контексті подвійного стандарту моралі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: зб. наук. пр. Філологічні науки*. Луганськ: ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка. Луганськ: ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2013. № 22 (281). С. 202–209. 472

References:

1. Yefremov S. Istorii ukrainskoho pysmenstva [History of Ukrainian literature]. Kyiv: Femina, 1995. 688 s.
2. Zakharchuk I. V. Militarna paradyhna literatury sotsialistychnoho realizmu (evoliutsiia, funksi, aberatsii) [The military paradigm of socialist realism literature (evolution, functions, aberrations)]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra filol. nauk. Kyiv, 2010. 32 s.
3. Zinchenko O. Kost Hordiienko: literaturno-krytychni narys [Kost Gordienko: a literary and critical essay]. Kyiv: Rad. pysm., 1987. 176 s.
4. Kozlova N. N. Sohlasye, yly Obshchaia yhra (metodolohycheskye razmyshleniya o lyterature y vlasty) [Consent, or the General Game (methodological reflections on literature and power)]. *Novoe lyteraturnoe obozrenye*. 1999. № 40. S. 193–209.
5. Kulyk I. Na shliakhakh do proletarskoho mystetstva [On the way to proletarian art]. *Shliakhy mystetstva* Ch. 2 (4) (1922). S. 32–34.
6. Lanskyi M. Livyi roman [Left novel]. *Nova heneratsiia*. 1927. № 2. S. 34–38.
7. Smilianskyi L. Kost Hordiienko [Kost Gordienko]. *Radianska literatura*. 1941. № 4–5. S. 297–320.
8. Tychna P. Poezii [Poetry]. Kyiv: Rad. pysmennyk, 1977. 270 s.
9. Filatova O. Avtor i tekst u systemi sotsrealizmu [Author and text in the system of socialist realism]. Mykolaiv: Ilion. 2017. 243 s.
10. Chyzhevskiy D. Realizm v ukrainskii literature [Реалізм в українській літературі]. Kyiv: VTs «Prosvita», 1999. 118 s.
11. Sharova T.M. Kost Hordiienko: narysy, publitsystyka, epistoliarii [Kost Gordienko: essays, journalism, epistolary]. Kharkiv: Mайдan, 2014. 144 s.
12. Sharova T. Heroi tvoruu K. Hordiienska «Povist pro komunu» u konteksti podviinoho standartu morali [The heroes of K. Gordienko's «The Tale of the Commune» in the context of the double standard of morality]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka: zb. nauk. pr. Filolohichni nauky*. Luhansk: DZ LNU imeni Tarasa Shevchenka. Luhansk: DZ LNU imeni Tarasa Shevchenka, 2013. № 22 (281). S. 202–209.